

VII. DIN VIAȚA SOCIETĂȚII DE ȘTIINȚE ISTORICE DIN ROMÂNIA

CURSURILE DE VARĂ – TIMIȘOARA 2011

Andrei POPETE-PĂTRAȘCU*

Dorina NICHIFOR**

Sub genericul „Cultură și civilizație în Banatul de Câmpie”, în perioada 17-23 iulie 2011, Societatea de Științe Istorice din România a organizat Cursurile Școlii de Vară ale profesorilor de istorie și iubitorilor muzei Clio, din România, manifestare metodico-științifică găzduită de Filiala Timișoara, condusă de prof. dr. Mihai Părvulescu, alături de prof. dr. Dumitru Tomoni, cu sprijinul Inspectoratului Școlar Județean Timiș, Consiliului Județean Timiș, Primăriei Municipiului Timișoara și ECO – Școlii nr. 16 „Take Ionescu”.

Programul cursurilor a fost unul variat, atât prin alternanța simpoziunilor, meselor rotunde, dezbaterilor științifice și metodice pe teme de istorie locală, românească sau universală, cât și datorită a excursiilor tematice și aplicative la obiective istorice din municipiul Timișoara și județul Timiș, finalizându-se cu o vizită de documentare, în Ungaria, la Szeged, important centru cultural și universitar.

Au susținut comunicări prestigioși profesori precum: prof. univ. dr. Nichita Adăniloie, prof. dr. Bogdan Teodorescu, prof. univ. dr. Victor Neuman, prof. univ. dr. Nicolae Bocșan, prof. univ. dr. Bogdan Murgescu, prof. univ. dr. Radu Păiușan și alții; s-au desfășurat sub genericul „Anul 1989 în Europa” o serie de activități la Memorialul Revoluției Timișoara (acesta cuprinde săli pentru expoziții, documentare și cercetare, bibliotecă, precum și o capelă a „Eroilor „Revoluției”); au fost vizitate: Mănăstirea de la Radna, reședința regală de la Săvârșin, localitățile Făget și Traian Vuia, Mănăstirea de la Românești, Muzeul de Artă Timișoara, precum și centrul istoric și cultural al Timișoarei cu cele mai importante monumente de artă dedicate evenimentelor din decembrie 1989.

Deschiderea oficială a Cursurilor de vară ale Societății de Științe Istorice din România a avut loc în data de 18 iulie 2011, într-un cadru solemn, la Prefectura județului Timiș, în prezența oficialităților locale. Președintele Consiliului Județean Timiș, domnul Răzvan Hrenovschi, un fervent susținător al culturii și civilizației

* Profesor de istorie la Colegiul Național „Ecaterina Teodoroiu” Târgu-Jiu.

** Profesor Școala Generală „Alexandru Ștefulescu” Târgu-Jiu.

locale, a urat bun venit celor 26 de istorici prezenți la cursuri și a făcut o amplă prezentare a locului pe care județul Timiș îl ocupă astăzi din punct de vedere economic, social și cultural în spațiul european.

În după-amiaza aceleiași zile, alături de prof. dr. Ioan Hațegan am efectuat și prima vizită tematică a orașului Timișoara. În memoria eroilor de aici care și-au jertfit viața în timpul evenimentelor din decembrie 1989, au fost ridicate 12 monumente, număr sacru, special ales pentru semnificația lui de încheiere a unui ciclu. Sunt, dacă vreți, 12 altare sacre pentru timișoreni, așa cum aveam să ne convingem pe parcursul celor șapte zile de Cursuri, lectorate și vizite de documentare. Modul de reprezentare ales de sculptori este de un expresionism dur, care mult timp nu a fost înțeles, iar monumentele au fost catalogate drept urâte și este normal acest lucru căci durerea, suferința și moartea nu intră în categoria estetică a frumosului. Este așadar Timișoara de astăzi, chiar și doar din acest punct de vedere, un veritabil reper al identității și libertății.

A doua zi a cursurilor de vară s-a desfășurat în prima sa parte, la Liceul Pedagogic „Carmen Silva” din Timișoara, acolo unde au susținut comunicări prof. univ. dr. Radu Păiușan („Aspecte ale comunismului în Banat în anii 1945-1989”), prof. dr. Bogdan Teodorescu („Problema păcii și a războiului în Evul Mediu românesc”), prof. univ. dr. Nichita Adăniloiaie („Despre Nicolae Iorga”).

Spre seară, același inimos profesor Ioan Hațegan ne-a oferit noi informații despre peisagistica urbană a orașului Timișoara. Orașul moștenește un amplu patrimoniu de monumente istorice (circa 14.500), totodată cel mai mare din țară. De fapt întregul ansamblu de clădiri din centru și cele din cartierele Iosefin și Fabric sunt considerate monumente istorice. Acesta este rezultatul unei tradiții îndelungate de planificare urbanistică modernă, începută încă din secolul al XVIII-lea, o dată cu venirea austriecilor. Centrul orașului, amplasat în vechea Cetate, a fost remodelat, cu piețe și străzi drepte. Construcțiile erau bine aliniate, iar clădirile de la colțurile străzilor trebuiau să aibă elemente arhitecturale suplimentare. Predominant a fost stilul baroc de influență vieneză, care a adus Timișoarei numele de „Mica Viena”.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, structura urbanistică a Timișoarei a suferit un proces amplu de modernizare. Fostele bastioane și spațiile militare au fost demolate și înlocuite cu bulevarde și cartiere noi. În 1904, Primăria a înființat postul de arhitect-șef și l-a atribuit tânărului arhitect László Székely. Acesta a adus o contribuție decisivă la remodelarea zonei centrale și la introducerea stilului Art Nouveau, Secession și eclectic în peisajul urbanistic al orașului. Stau mărturie palatele din Piața Victoriei, Baia Publică Neptun sau Casa Brück din Piața Unirii. Tot datorită lor s-a conturat și arhitectura industrială, Abatorul comunal sau Uzina de apă fiind numai câteva exemple.

Cartierele Fabric și Iosefin păstrează intactă amprenta diversității etniilor și meșteșugarilor care le-au construit. Se păstrează influența germană, maghiară și sârbă. Clădirile nu depășesc două etaje, sunt viu colorate și foarte bogat ornate. În

cartiere precum Mehala, Iosefin sau Freidorf, se păstrează trăsăturile tipice ale satelor tradiționale de șvabi bănățeni: case mari cu front stradal, frumos ornate și cu spații verzi în fața caselor.

Ultimul stil arhitectural care a influențat vechiul oraș este cel românesc, introdus după marea unire din 1918. Cel mai bun exemplu este Catedrala Mitropolitană realizată în arhitectură tradițională românească, în stil moldovenesc. În perioada interbelică s-au construit și noi cartiere de vile în jurul centrului, unde se resimte influența stilului modern interbelic, a stilului brâncovenesc sau chiar francez.

Un farmec aparte este dat de parcurile și spațiile verzi ce se întind de-a lungul canalului Bega și în toate zonele orașului. Din acest motiv Timișoara a căpătat numele de „oraș al parcurilor și al trandafirilor”.

Ziua de 20 iulie, a găzduit pentru participanții la Cursurile de vară ale Societății de Științe Istorice din România, o vizită de documentare pe traseul Timișoara – Lipova – Săvârșin cu vizitarea Mănăstirii de la Radna și a reședinței regale de la Săvârșin.

La Radna, istoria mănăstirii de aici se întinde pe o perioadă de aproape 500 de ani. Prima biserică a fost înălțată aici la 1520, într-o perioadă când la sud de Mureș, în Banat, amenința puterea otomană. Aceștia au atacat în repetate rânduri așezarea, iar biserica a trebuit reconstruită de multe ori. La invazia turcească asupra Lipovei, din 1695, biserica de la Radna a fost arsă din temelii, însă icoana Maicii Domnului, de origine italiană, a rămas intactă. După ce turcii au fost alungați din Banat, o nouă biserică a fost construită. Construcția bisericii actuale, în stil baroc, a început în 1752 și s-a terminat în 1782. Clădirile și anexele care țin de mănăstire s-au construit în mai multe etape, între secolele XVII-XIII.

Clipe aparte am trăit la reședința regală de la Săvârșin. Deși am vizitat doar curtea interioară, aceasta impresionează prin parcul dendrologic din jurul construcției înființat de vicecomitele Andras Forray, în anul 1514, care a fost domn de pământ și a avut moșie în zona Săvârșinului. Parcul are o suprafață de 6,5 hectare și conține câteva specii rare de arbori și arbuști, declarate monumente ale naturii: brad argintiu, molid, tuia piramidală, chiparoși de baltă, salcâm chinezesc, pin de Himalaya, alun turcesc, stejari seculari și multe altele.

Construit între anii 1650-1680 este în prezent deținut de familia regală. Despre istoria sa, am aflat că la 9 iunie 1784 de aici a fost răpit vicecomitele Andras Forray (senior) de către haiducii conduși de Petre Baciuc, care a fost eliberat numai după ce au fost satisfacute revendicările lor de către însuși Iosif al II-lea, împăratul de la Viena. Nu peste mult timp, la 3 noiembrie 1784 au sosit aici cetele lui Horia, Cloșca și Crișan, cărora li s-au alăturat iobagii de pe domeniu.

Proprietatea s-a transmis prin nobile, pentru ca spre sfârșitul dominației maghiare asupra Transilvaniei să treacă în fine în proprietatea lui Carol Hunyady, care a stăpânit domeniul Săvârșin până la moartea sa în 1932, când domeniul a intrat în proprietatea societății „Corvin”, la care acționar majoritar era Anton

Mocioni. La 26 martie 1943, acesta a vândut acțiunile majoritare regelui Mihai I. Această construcție nu a aparținut niciodată lui Carol al II-lea.

Refăcută la începutul secolului al XIX-lea, în stil neoclasic și prevăzută cu etaj și un frumos balcon, clădirea a suferit în cursul deceniilor multiple transformări interioare și exterioare, fiind înconjurată de un parc prevăzut cu lac și debarcader. După ce a fost confiscată de comuniști în 1948, la fel ca toate celelalte proprietăți regale, a revenit în posesia Casei Regale la 1 iunie 2001. Prințesa Margareta conduce acțiunile de restaurare a parcului și a casei în același stil creat în 1943 de Regina-mamă Elena.

Excursia noastră a continuat la Făget, oraș situat în zona de contact a Câmpiei Lugojului cu Dealurile Lugojului, pe cursul superior al râului Bega. La Liceul Teoretic „Traian Vuia” din Făget, gazda noastră, prof. dr. Dumitru Tomoni ne-a vorbit despre această așezare și despre istoria sa.

Astfel, am aflat că Cetatea Făgetului este atestată documentar pentru prima dată în 1548, împreună cu târgul cu același nume. Între 1594-1602 a fost proprietatea Banului de Lugoj. În 1602 a fost asediată și distrusă de turci, după care a căzut în ruină. A constituit timp de 150 de ani obiectul unor aprige înfruntări între români, turci și austrieci, lucru confirmat și de către săpăturile arheologice. Paralel cu cetatea militară a evoluat și așezarea civilă, devenind într-o perioadă relativ scurtă de timp, cea mai importantă localitate din zonă. Cetatea a fost demolată de turci în 1699. În 1900 Făgetul a fost colonizat cu maghiari. La 5 iulie 1994 comuna a fost declarată oraș.

După un prânz copios și o ploaie furtunoasă de vară, excursia a continuat la Mănăstirea de la Românești, stațiunea Lunca și localitatea Traian Vuia, acolo unde s-a născut în anul 1872 pionierul român al aviației.

În după-amiaza aceleiași zile am vizitat și Colegiul Național „Coriolan Brediceanu” (Școală Europeană din 2007), una dintre instituțiile de învățământ prestigioase ale orașului Lugoj.

Ce-a de-a patra zi a Cursurilor de vară ale profesorilor de istorie din România a continuat cu o activitate științifică la Memorialul Revoluției Timișoara, unde funcționează Asociația „Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989”. Aceasta a fost înființată în 26 aprilie 1990 cu scopul statutar de a cinsti memoria victimelor represiunii din timpul Revoluției Române din Decembrie 1989. Din 1990 până în 1999 Asociația a realizat un complex memorial în Cimitirul Eroilor din Timișoara și 12 monumente, ridicate în zonele represiunii. Începând cu anul 1996, în cadrul Memorialului funcționează „Centrul Național de Documentare, Cercetare și Informare Publică privind Revoluția din Decembrie 1989”.

Primăria municipiului Timișoara a oferit asociației un imobil din centrul civic al orașului. Este vorba de o clădire din secolul al XVIII-lea, în stil baroc, o construcție-monument, care se afla într-o stare avansată de degradare, motiv pentru care a fost nevoie de importante lucrări de consolidare și amenajare, încă neîncheiate. Fondurile din care s-au plătit reparațiile, consolidările și construcțiile au fost decontate din alocațiile anuale de la Bugetul de Stat, prin Ministerul

Culturii și Cultelor (majoritatea), și din donații sau sponsorizări. Prin Legea nr. 46/2000, Memorialul Revoluției a fost declarat obiectiv de interes național.

Domnul Traian Orban, președintele Asociației „Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989” ne-a vorbit despre evenimentele din decembrie 1989 precizând că „în data de 16 decembrie 1989 la Timișoara s-a declanșat revoluția care avea să ducă la înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu și a regimului comunist din România. Inițial s-a format o mișcare de protest împotriva mutării forțate a pastorului reformat László Tőkés. Atât enoriași cât și trecători s-au adunat în fața parohiei acestuia în semn de protest. La scurt timp însă, protestul s-a transformat într-unul împotriva întregului sistem și s-au scandat pentru prima dată lozinci anticomuniste. Mișcarea a luat rapid amploare și în centrul orașului s-au adunat zeci de mii de revoluționari. Pe 20 decembrie 1989, Timișoara a fost declarată primul oraș din România liber de comunism, în urma unor confruntări sângeroase soldate cu peste 1000 de morți și alte câteva mii de răniși. Aceste evenimente au dus la căderea regimului ceaușist o săptămână mai târziu. Schimbările care au avut loc la nivelul clasei politice au dus la noi proteste din partea timișorenilor, proteste ce au culminat cu redactarea controversatei Proclamații de la Timișoara, în martie 1990. Cerințele timișorenilor se sintetizau în punctul 8 al proclamației, prin care se cerea ca foștii activiști ai PCR să nu mai poată candida la funcții publice în stat. Acest punct însă nu a fost pus niciodată în aplicare.”

Vineri, 22 iulie 2011, participanții la Cursurile de vară organizate de Societatea de Științe Istorice din România, au vizitat Szeged-ul, orașul de reședință al comitatului Csongrád și centrul regiunii Dél – Alföld din Ungaria, situat pe cursul râului Tisa, un oraș în care istoria pulsează la fiecare pas.

Numele Szeged provine din ungurescul „sziget” (insulă), așezarea devenind din secolul al X-lea un important centru comercial și administrativ. În anul 1247 a primit titlul de oraș, iar în anul 1498 este ridicat la statutul de oraș liber regal. În secolul al XIV-lea, Szeged a devenit cel mai important oraș din sudul Ungariei, pentru ca în anul 1543 să fie ocupat de armata otomană, devenind centrul administrativ al acesteia. În anul 1715 și-a recâștigat statutul de oraș liber regal.

Cetățenii din Szeged au jucat un rol important în revoluția din 1848-1849 și în războiul de independență, orașul fiind locul unde Lajos Kossuth a rostit în iulie 1849 faimosul său discurs. Autoritățile habsburgice au pedepsit liderii orașului, iar orașul și-a redobândit statutul de oraș liber regal 11 ani mai târziu.

Faptul că astăzi orașul Szeged are clădiri frumoase și bulevarde largi se datorează în principal inundațiilor din 1879, care au distrus orașul aproape în întregime, motiv pentru care împăratul Franz Joseph l-a vizitat și a promis că „Szeged va fi mai frumos decât a fost”. El și-a ținut promisiunea, în următorii ani construindu-se un nou oraș modern.

La Szeged întâlnești istoria la tot pasul. Apoi ce ne-a impresionat în mod deosebit a fost programul cultural pe care orașul Szeged îl oferă: Opera, Compania de Balet, Orchestra Simfonică și nu mai puțin de patru teatre; „Collegium Artium” (o serie variată de lecturi pe diverse teme de artă, literatură și muzică); iar în cursul

verii, Teatrul în aer liber din fața Bisericii Votive atrage aproximativ 4.000 de spectatori în fiecare noapte la spectacole de muzică simfonică și operă, sau Muzeul de istorie Ferencz Móra (cu 350.000 de vizitatori în fiecare an).

Apoi ar mai fi de spus că Szegedul are multe spații verzi, monumente, statui și clădiri de patrimoniu istoric și cultural. Aș aminti aici doar Catedrala Dóm a cărei piață rivalizează cu celebra San Marco din Veneția, cu peste 12.000 metri pătrați. Aici se organizează anual Festivalul de Teatru de Vară, care datează din anul 1931. În stil est-european construit din cărămizi roșii, sub arcadele Pieței Dómului se află Pantheonul Național, care adăpostește peste 100 de statui și basoreliefuri ale personalităților din domenii precum literatura, istoria sau științele naturale. În piața Catedralei se află și turnul cel mai vechi al orașului, Dömötör. Baza acestuia a fost construită în secolul al XI-lea, partea inferioară, în formă pătrată este în stil roman din secolul al XII-lea, vârful este în stil gotic din partea a doua a secolului al XIII-lea.

De asemenea, orașul Szeged găzduiește numeroase târguri pe parcursul anului: în Piața Dóm un târg de artă meșteșugărească ținut de obicei înaintea Crăciunului, un târg general în Piața Széchényi, un festival al berii, un târg industrial, care adună sute de companii locale și internaționale.

În acest oraș există un loc aparte, un loc în care istoria noastră prin intermediul unui personaj celebru, Nicolae Bălcescu, este mai prezentă decât oriunde în altă parte a Ungariei. Alături de ceilalți participanți la cursurile de vară, am trăit sentimentul de mândrie națională fără a resimți prejudecățile legate de relațiile româno-maghiare de-a lungul istoriei. Este vorba de casa în care, la 14 iulie 1849, Nicolae Bălcescu și Kossuths Lojos au semnat „Proiectul de Pacificare” româno-ungară. Documentul a fost redactat în limba franceza („Projet de Pacification”) și apoi tradus pentru cele două părți în română și în maghiară. În document sunt satisfăcute numeroase revendicări românești: de la folosirea limbii române în administrație și în justiție la problema școlilor românești și chiar desprinderea bisericii ortodoxe din Transilvania de sub jurisdicția sârbească. De asemenea participanții la revolte vor fi amnistiați în cazul depunerii armelor ș.a.

Deși acest pas, acordul de la Szeged, poate fi măsurat ca însemnând o clipă în durata unui an și mai bine de lupte fratricide între maghiari și români, totuși încercarea de reconciliere dintre Kossuth și Nicolae Bălcescu sau Avram Iancu, chiar dacă nu-și va fi dat roadele ei atunci, poate să fie pentru noi, cei de astăzi, un memorabil memento plin de benefice roade. Să le mulțumim, ar trebui, acestor mari oameni că totuși au înțeles, fie și în ceasul al douăsprezecelea, că mai bună decât războiul dintre maghiari și români este pacea, că mai bună decât ura este înfrățirea, că mai bun este respectul și lupta solidară, decât vrajba și dușmănia. Dacă ar fi așadar să reținem poate o singură impresie despre vizita din orașul Szeged, aceasta ar fi legată de Nicolae Bălcescu și locul în care a fost semnat „Proiectul de Pacificare” româno-ungară din 1849.

În ultima zi a Cursurilor, au fost acordate diplome tuturor profesorilor participanți și s-au înmănat Premiile Societății de Științe Istorice din România, pe

anul 2010, fiind astfel evidențiată contribuția membrilor S.Ș.I.R. la cunoașterea și promovarea istoriei scrise: Premiul „Nicolae Iorga” – prof. univ. dr. Bogdan Murgescu pentru lucrarea: „*România și Europa*”; Miodrag Ciurușchin pentru lucrarea „*Relații politico-diplomatice ale României cu Serbia în perioada 1903-1914*”; Nicu Pohoată pentru lucrarea „*Politica externă a României în timpul Războaielor Balcanice*”; Laurențiu Constantiniu pentru lucrarea „*Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*”; Premiul „A. D. Xenopol” – Gheorghe Nichifor, Dorina Nichifor și Andrei Popete Pătrascu, pentru lucrarea „*Dincă Schileru, o legendă vie a Gorjului*” și Gheorghe Birău, pentru lucrarea „*Gorjul Bancar*”; Premiul „Constantin C. Giurescu” – doamnei Angela Rotaru Dumitrescu, pentru lucrarea „*Învățămintul românesc din Banat*”; Premiul „Gh. Brătianu” – domnului Nicolae Magiar, pentru lucrarea „*Protocolul din Protopresbiteriatul Mehadiei*”; Premiul „Aurelian Iordănescu” – revistelor: „*Studii și comunicări – istorie și societate*” editată de Filiala Prahova a SȘIR, „*Anuarul SȘIR*” editat de Filiala SȘIR Câmpina, revista „*Historica*” editată de Filiala SȘIR Dolj, „*Historia CNET*” editată de filiala SȘIR Gorj și „*Muscelul*” editată de Filiala SȘIR Câmpulung Muscel.

Nu putem încheia aceste rânduri fără a aduce și un cuvânt de mulțumire organizatorilor, dar și conducerii Societății de Științe Istorice din România, cu deplina convingere că și în acest an cursurile au constituit un succes deplin. Aveam să părăsim Timișoara cu gândul că organizarea unui eveniment științifico-metodic de o asemenea amploare, a necesitat, pe lângă resurse financiare, o capacitate managerială deosebită a tuturor celor implicați, pe ansamblu sau secvențial, în buna derulare a activităților programate.